

Sint-Benedictuskerk te Dantumawoude

Dantumawoude, de hoofdplaats van de gemeente Dantumadeel, is in 1971 ontstaan door de samenvoeging van de streekdorpen; Akkerwoude, Murmerwoude en Dantumawoude, die toen al helemaal aaneen gegroeid waren.

Deze drie kernen van Dantumawoude ontstonden langs een 'van oost naar west' lopende middeleeuwse bewoningsas - de huidige Voorweg - van waaruit het gebied werd ontgonnen. Mogelijk hebben hier de noordelijk, oudere ontginningsassen gelegen. Het zijn dan ook karakteristieke streekdorpen met samen een lengte van ongeveer vier kilometer.

Over de ontstaansgeschiedenis van de dorpen is helaas weinig bekend; wel weet men dat er in sommige streken al vroeg mensen hebben gewoond. In de terpen van Akkerwoude zijn munten uit de Romeinse keizertijd gevonden en geraamten en scherven van aardewerk. Een grafveldje dateert waarschijnlijk van de derde of vierde eeuw na Christus. De wijze van begraven duidt op een voor-Christelijke tijd. De terp waarop destijds het klooster *Sionsberg* verrees, vlakbij Dokkum en aan Dantumawoude toe behoorde, is al 12 eeuwen oud. Het klooster is omtrent 1170 gesticht voor de *Benedictijner abdij* te Dokkum.

In de tijd van de reformatie is het klooster verdwenen. De naam leeft echter voort in het huidige ziekenhuis *De Sionsberg* te Dokkum. De naam van de Benedictijner abdij leeft voort in de *Sint-Benedictuskerk* in Dantumawoude.

De eenbeukige tufstenen kerk kwam in de 12de eeuw tot stand en werd gewijd aan Benedictus van Nursia (480- 547), de vader van het westerse monnikendom. Hij stichtte ondermeer het bekende klooster *Monte Cassino*. (midden Italië). Hier schreef hij zijn kloosterregel die, door zijn wijsheid en gematigdheid, alom ingang vond en van de 8ste tot de 13de eeuw richtinggevend is geweest voor bijna alle kloosters in West Europa. Het welbekende devies van de orde luidt: *Ora et labora* (*Bid en werk*).

Exterieur

Zoals eerder genoemd is de kerk in de 12de eeuw gebouwd, in de 14de eeuw vergroot en bestaat nu uit een schip met een driezijdig gesloten koor. Uiteraard zijn er in de loop der eeuwen vernieuwingen aangebracht en restauraties uitgevoerd. Het oudste muurwerk, kistwerk gevuld met

granieten keien en bekleed met tufsteen, is te zien in de zuidelijke, tamelijk ingedeukte muur die bij de laatste restauratie weer ontdaan is van grote, ingebroken vensters. Het vertoont nu twee brede spaarvelden tussen lisenen die gedekt zijn met een keperfries. Daarnaast staat een dichtgemetselde ingang in een gotische spitsbogige nis. Bij het koor is een dichtgemetseld klein venster te zien, mogelijk een hagoscoop. Het driezijdig gesloten koor is van 1775 en heeft aan de zuid- en noordzijde grote rondbogige vensters. Toen zijn ook de muurpartij bij de noordingang en de korfbogig gesloten ingang zelf vernieuwd. De rest van de noordmuur met grote rondboogvensters tussen steunberen is in de 16de eeuw met rode baksteen beklampt.

Toren

In de 13de eeuw is het westwerk vervangen door een deels ingebouwde toren die later vrij kwam te staan toen het schip aan de westzijde werd ingekort. De dikwijls gerepareerde en veranderde toren bestaat nu beneden vooral uit rode en boven uit voornamelijk gele baksteen. Het heeft een zadeldak met pinakels en de twee geveltoppen zijn versierd met twee diepe rondboognissen. Daaronder staat aan elke zijde een rondgesloten galmgat.

Interieur

Het interieur is gedekt met een eikenhouten tongewelf. Grote trek balken, waarvan de sleutelstukken zijn voorzien van een versiering in peerkraalmotief, verbinden de muren. De preekstoel dateert uit het midden van de 18de eeuw en vormt een eenheid met het doophek. Ze zijn beide in rococostijl uit eikenhout gemaakt. Op de preekstoel is een koperen lessenaar aangebracht waarop "*Lieuwe Geerts Fecit Dokkum 1776*" staat. Op de lessenaar komen twee wapens voor en wel die van Bergsma en van Schik. Dat van Bergsma heeft drie varkens (2:1 geplaatst). Het wapen van Schik heeft een struik met vijf rozen, rechts twee en links drie, waarvan de onderste links in knop is en de overige in bloei zijn.

In de kerk hangen twee rouwborden ter herinnering aan mr. P.A. Bergsma en diens echtgenote D.J. Doitsma. Mr. Bergsma was van 1782-1795 grietman van de grietenij Dantumadeel. Hij was ook jarenlang kerkvoogd van deze gemeente. Dat er bij het overlijden van mr. Bergsma in 1824 nog

een rouwbord werd gemaakt is opmerkelijk. Het rouwbord was in onbruik geraakt en 19de eeuwse rouwborden zijn dan ook sporadisch.

De kerk bevat drie unieke muurschilderingen. Nergens in Nederland treft men schilderingen aan met zoveel tekst. Opmerkelijk is ook de ontstaansperiode. Ze zijn aangebracht in een tijd waarin het kerkgebouw niet meer behoorde aan de Rooms Katholieke Kerk (n.a.w. in het jaar 1599). De vrij sobere schilderingen bestaan uit cartouches met daarin teksten die zijn geschilderd in de maniëristische stijl zoals in het modellenboek van Hans Vredeman de Vries (1555). De versieringen bestaan uit een soort boekrollen, pilaren en krulornamenten. De teksten komen uit de *'Deux-Aes'-bijbel*; de eerste volledige bijbel in de Nederlandse taal waarin de psalmberijming van Petrus Datheen was opgenomen. De naam *'Deux-Aes'* komt van Luther en is een aanduiding voor arme mensen.

Deze muurschilderingen gingen eeuwenlang schuil onder kalklagen en zijn bij de restauratie van 1963 -1967 opnieuw ontdekt. In de jaren '70 heeft

de voormalige kerkvoogd, dhr. R. Veenstra, geprobeerd de teksten te ontcijferen, waarin hij grotendeels slaagde. Alleen bij de schildering op de noordmuur, voor in de kerk, is de hulp ingeroepen van professor C.C. de Bruyn uit Leiden. Door het kleine stukje tekst dat daar nog zichtbaar was (*'neegen'*) in het Latijn te vertalen, kon gebruik worden gemaakt van een Latijnse concordantie op de *Latijnse Vulgata*; een bijbelvertaling uit het jaar 400. Het woordje *'neegen'* komt bijna niet voor in de bijbel en daardoor kon de tekst getraceerd worden als komende uit het apocriefe boek *Jesus Sirach*: "*Novem insuspicabilia cordis magnificavi*" ("*Neegen Stucken sijn daer die ick hooch te looven houde*") uit: *Jesus Sirach* 25: 9-14. Op de muurschildering in de noordmuur achter in de kerk staat een tekst uit *Jeremia* 30 Cap, vers 14-16. De muurschildering op de zuidmuur bevat een tekst uit *Timotheus* 4, vers 14-16. Daaronder staat de naam van degene die de muurschilderingen geschonken heeft: *Thomas Johannis Jeverensis*.

Deze Thomas Johannis kwam uit Jever (Noord-Duitsland) en was in 1599 predikant te Dantumawoude. Noord-Duitsland gold in die tijd als een bolwerk van de reformatie en vele volgelingen van Luther waren daar te vinden. Men reisde toen vaak vanuit Groningen en Friesland naar Noord-Duitsland om hun preken te horen. In de jaren 1982 -1984 zijn de muurschilderingen gerestaureerd door Andre Verhey.

Het Kerkorgel

Een rijk versierde kas bergt het enige vrijwel gaaf bewaarde Hinsz-orgel, gebouwd in 1776-1777 door Albertus Antoni Hinsz. De kas zelf is gemaakt door C. Eisma, het snijwerk door Yge Rintjes. Evenals de orgelkas is ook de balustrade rijk versierd met twee vazen met het jaartal 1777 en siersnijwerk met twee wapens. Rechts het wapen met een halve Friese adelaar en links drie klavers van Johannes Douwes Halbesma, een 'eigenerfde' boer uit De Valom. Op 26 januari 1777 wordt het orgel in gebruik genomen.

Het orgel is met ruim 20 andere orgels (op een totaal van 360) geplaatst in de hoogste klasse monumentale orgels. Het moet daarom in originele staat worden gehouden en ook de bestaande toonhoogte (een 1/2 toon te hoog) moet worden gehandhaafd. Het orgel heeft de volgende dispositie over 8 stemmen verdeeld:

Praestant	8 voet	Holpijp	8 voet
Octaaf	4 voet	Speelfluit	4 voet (ook genaamd: spitsfluit)
Woudfluit	2 voet	Nasard	3 voet (is : Quint 2 2/3 voet)
Mixtuur geh. 3,4,5 sterk		Trompet	8 voet

Het pedaal is aangehangen. Deze dispositie heeft het instrument dus steeds behouden. Het orgel is in 1973-1974 door de firma Bakker en Timmenga te Leeuwarden gerestaureerd.

februari 2014

Sytske Kooij-Jacobsma

Literatuur:

- S. ten Hoeve, *"Friese Preekstoelen"*;
- Peter Karstkarel, *"Alle Middeleeuwse Kerken"*;
- *Stichting Benedictuskerk.*